MERCAN'DAN BÂBIÂLİ'YE

Maarif ve Memuriyet Hatıraları

Hüseyin Cahit Yalçın

Hazırlayan
Necati Tonga

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2066
KÜLTÜR SERİSİ: 1123

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-652-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

İstanbul - 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Hüseyin Cahit Yalçın: 1875 yılında Balıkesir'de doğan Hüseyin Cahit, ilk ve orta öğrenimini Serez'de tamamlayıp 1893-1896 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye'de okumuş, mezuniyetini takiben Maarif Nezareti'nde beş yıl çeşitli kalemlerde çalıştıktan sonra, 1901 – 1908 yılları arasında Vefa ve Mercan idadilerinde, öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1891'de Ahmed Mithat Efendi'nin tesiriyle *Nâdide* adlı cinayet romanını yazan, *Servet-i Fünûn* dergisinde 1897'den itibaren hikâye, roman ve tenkitleri yayınlanan Cahit, II. Meşrutiyet'le birlikte İttihat ve Terakki'nin saflarında siyasi mücadeleye atılmıştır. İttihat ve Terakki'nin merkez-i umumi üyesi ve geleceğin büyük sözlükçüsü Hüseyin Kâzım Kadri'nin ve Tevfik Fikret'in davetiyle *Tanin* gazetesini çıkarmaya başlamış; Fikret'in birkaç ay sonra, Hüseyin Kâzım Kadri'nin de Serez mutasarrıflığına tayini dolayısıyla Şubat 1909'da ayrıldığı gazetenin imtiyazı kendisine kalmış ve uzun yazı hayatı boyunca adıyla birlikte anılacak olan bu gazeteyle Türk matbuatında silinmez bir iz bırakmıştır.

Tanin gazetesi, ilk devresinde (1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918) 3550 sayı neşredilmiş, bu evrede 1914'e kadar Hüseyin Cahit'in yönetiminde kalmıştır. Tabii bu yayın faaliyeti, bazı kesintilere de uğramıştır: 31 Mart Vak'ası'nda *Tanin*'in matbaası dağıtılmış ve Hüseyin Cahit, isyancıların Lazkiye mebusu Mehmed Aslan'ı o zannederek öldürmeleri üzerine Selanik'e kaçmak zorunda kalmıştır. Hareket Ordusu'nun şehre girişinden sonra geri dönebilen Hüseyin Cahit, sonraki yıllarda da İttihatçı karşıtı hükûmetlerce kovuşturulmuş, gazetesi kapatılmış ve Kasım 1912'de bu defa Viyana'ya kaçmak zorunda kalarak, ancak Babıali Baskını sonrasında geri dönebilmiştir. İlginçtir ki bu defa da İttihat ve Terakki'nin bazı icraatlarını eleştirmekten geri kalmayan Hüseyin Cahit, 1914 Ocak'ında gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası'na devretmek zorunda bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda İstanbul'un işgali üzerine 1919 Haziran'ında Malta'ya sürülen Hüseyin Cahit, 1921 Nisan'ında kurtulup İstanbul'a döndükten sonra *Tanin*'i tekrar çıkartmaya başlamış, 14 Ekim 1922 – 16 Nisan 1925 arasında 903 sayı olarak neşredilen bu ikinci devrenin ilk 38 sayısı *Tanin* adına izin alınamadığı için *Renin* adıyla çıkmıştır. Gazetenin İttihatçıların görüşlerinin temsil organı olması, Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefeti ve Hilafet konusundaki farklı kanaatleri dolayısıyla

Cahit İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp beraat etmiş, Şeyh Said isyanı sonrasında çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu eliyle tekrar aynı mahkemeye çıkarılmıştır. Gazetenin yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemesi de rahatsızlık yaratmış, en sonunda Hüseyin Cahit, bir haber dolayısıyla vatana ihanet suçundan Mayıs 1925'te Çorum'a sürgün edilmiştir. Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle bir yıl sonra cezasını tamamlamış sayılan Cahit, Atatürk'ün ölümüne kadar siyaset yapamamış ve hiçbir memuriyete alınmamıştır.

Bu yıllarda *Fikir Hareketleri* (1933 – 1940) dergisini çıkaran Cahit, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde siyasete dönebilmiş, 1939 – 1954 yılları arasında CHP'nin Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliklerinde bulunmuştur. *Tanin* gazetesinin üçüncü devresi de 30 Ağustos 1943 – 14 Kasım 1947 tarihleri arasında 1512 sayı sürmüştür. Bu devrede *Tanin*, gerek Alman taraftarlığının gerek Sovyet taraftarlığının karşısında olmuş, her iki akıma karşı bir neşriyat sürdürmüştür. Hüseyin Cahit'in 3 Aralık 1945'te, komünizm propagandasıyla itham ettiği *Tan* gazetesine karşı, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" başlıklı yazısını neşretmesi ve bu yazıda *"Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Milletin varlığı, bu ızdıraplar ve felaketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor (...) Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehl-i Vatan!.. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur (…) Bunları susturmak için, cevap hükûmete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır"* demesi üzerine, bir gün sonra, tek parti devrinin meşhur matbuat hadisesi olan *Tan* baskını gerçekleşmiştir. 1948'den sonra Demokrat Parti'ye karşı *Ulus* gazetesinde çok sert bir muhalefet sürdüren Hüseyin Cahit, yetmiş dokuz yaşında yirmi altı ay mahkûmiyet kararıyla içeri alınmış, bu kararın basında büyük gürültü kopması üzerine üç buçuk ay sonra serbest bırakılmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatı içinde kalem oynatarak yazı hayatına başlayan Hüseyin Cahit'in gerek polemikçiliği gerek siyasi kariyeri dolayısıyla edebiyatçı yanı silik kalmıştır. Onun, bir diğer önemli faaliyeti, çeşitli Batı dillerinden edebiyat, tarih, felsefe, eğitim ve sair konulardaki 26 bin sayfaya ulaşan tercümeleriyle fikir ve edebiyat tarihimize yaptığı katkılardır. Mesela bu çeviriler arasında, umumi Türk tarihçiliğinin klasik kaynaklarından sayılan, Joseph de Guignes'den, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sâir Batı Tatarlarının Târih-i Umûmîsi* adıyla çevirip 1923-1925 arasında neşrettiği sekiz ciltlik ve Leone Caetani'den *İslâm Târihi* adıyla çevirip 1924-1927 arasında neşrettiği on ciltlik büyük eserler olduğu gibi, Adolf Hitler'den 1940'ta *Kavgam* adıyla çevirdiği siyasi ve ideolojik hatırat da yer almaktadır. Ayrıca 1903'te Pierre Loti'nin *İzlanda Balıkçısı*, 1906'da Leon Marilie'den *Hürriyet-i Vicdan*, 1924'te Emile Durkheim'dan *Din Hayatının İbtidâî Şekilleri*, 1936'da Anatole France'tan *Allahlar Susamışlardı*, 1947'de Arthur Koestler'den *Sovyet Efsanesi ve Hakikat: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü* adlı kitapları dilimize kazandırmıştır.

Polemikleri ve muhalif kimliğiyle basın tarihimizde önemli bir yer edinen Hüseyin Cahit, ömrü boyunca epey yekûn tutan pek çok alandaki yazı çalışmaları sayesinde, S. Coşar'dan öğrendiğimize göre, öldüğü zaman karikatürist Necmi Rıza tarafından hatırasına ağlayan bir dolma kalem çizimiyle uğurlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN MAARİF VE
MEMURİYET HATIRALARI....11
MERCAN'DAN BÂBIÂLİ'YE....17
1-Mercan'dan Bâbıâli'ye....19
2-Kalem Hayatı....27
3-Kalemde Münhal....33
4-Unkapanı Rüştiyesi'nde İlm-i Eşya Hocalığı....39
5-Eski İstatistikler....45
6-İstibdat Devrinde Maarif....51
7-Muallimliğin Zevki....57
8-Mekteplerde İnzibat....63
9-Mubassırlar....69
10-Programlar ve Hocalar....75
11-İmtihanlar ve Tavsiyenameler....81
12-Eski Mekteplerde Külhanbeylik....87
13-İnzibat Meselesinde Hocalar....93
14-Eski Zamanın Maarif Hayatı....99
ÖZEL AD DİZİNİ....103

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN MAARİF VE MEMURİYET HATIRALARI

Gazeteci, hikâye ve roman yazarı, fikir adamı, mütercim, münekkit gibi pek çok kimlikle karşımıza çıkan Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957), edebiyat tarihimizin önemli şahsiyetlerinden biridir. Maliye memuru Ali Rıza Efendi ile Fatma Neyyire Hanım'ın oğlu olarak Balıkesir'de dünyaya gelen yazar, ilk öğrenimini İstanbul'da Aksaray Yakup Ağa Mahalle Mektebi'nde, orta öğrenimini Serez'de Askerî Rüştiye'de tamamlamıştır.[1] 1893'te girdiği Mülkiye Mektebi'nden 1896'da mezun olan Hüseyin Cahit, 1896-1901 yılları arasında Maarif Nezareti'nde memur olarak çalışmaya başlamış, 1901-1908 yılları arasında Vefa ve Mercan İdadilerinde öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır.

II. Meşrutiyet'in hemen ardından memuriyetten istifa eden Hüseyin Cahit Yalçın, 1 Ağustos 1908'de Hüseyin Kâzım Kadri ve Tevfik Fikret'le birlikte Türk basın tarihinin en önemli gazetelerinden biri olan *Tanin*'i çıkarmaya başlar. Meşrutiyet'in ilanının ardından İstanbul milletvekili seçilen yazar, 1918'e kadar Meclis'te görev yapar. Yazılarıyla, bilhassa devrin önemli isimleriyle yaptığı kalem kavgalarıyla[2] gündem yaratan Hüseyin Cahit, kısa süre içerisinde Bâbıâli Yokuşu'nun önemli figürlerinden biri hâline gelmiş ve ömrü boyunca gazeteciliğe devam ederek binlerce yazıya imza atmıştır.

---

[1] Hüseyin Cahit Yalçın'ın hayatı ve eserleri üzerine hazırlanan kapsamlı bir çalışma için bkz.: Ömer Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1984, 166 s.

[2] Bu konuda bkz.: Hüseyin Cahit Yalçın, *Kavgalarım*, (Haz. İsmail Alper Kumsar), Ötüken Neşriyat, İst., 2019, 390 s.

İstanbul'un işgalini müteakiben pek çok İttihatçı ile birlikte Malta'ya sürgün edilen Hüseyin Cahit, orada bulunduğu süre zarfında İngilizce ve İtalyanca öğrenmiş ve pek çok eseri tercüme ederek dilimize kazandırmıştır. Malta'dan İstanbul'a dönüşünün ardından gazeteciliğe yeniden başlayan yazar, Cumhuriyet'in ilanının ardından kurulan hükümetlerin bazı icraatlarını sert bir şekilde eleştirmesi yüzünden üç kez İstiklal Mahkemesi'nde yargılanır. 1925'te gazetesi kapatılan ve Çorum'a sürgün edilen yazar, kısa süre sonra ceza kanununda yapılan bir değişiklikten faydalanılarak affedilmiş ve İstanbul'a dönmüştür. Yazar, 1925-1938 yılları arasında çevirdiği eserlerle geçimini sağlamaya çalışmış, 1933'te *Fikir Hareketleri* dergisini çıkarmaya başlamış ve bu dergiyi 1940 yılına kadar tek başına neşretmiştir.

Atatürk'ün ölümünün ardından siyasi hayata yeniden dönen Hüseyin Cahit, 1939-1954 yılları arasında TBMM'de milletvekili olarak çalışır. Bu süre zarfında yeniden çıkarmaya başladığı *Tanin*'de, *Ulus*, *Yeni Ulus* ve *Halkçı* gazetelerinde başyazarlık yapar. O, ömrünün son demlerinde Demokrat Parti iktidarını eleştiren yazıları yüzünden yargılanmış ve kısa bir süre hapis yatmıştır. Hüseyin Cahit, adaylığını koyduğu 1957 seçimlerine kısa bir süre kala, 82 yaşındayken zatürreden vefat etmiştir.

Çocukluk çağlarından itibaren edebiyata ilgisi olan Hüseyin Cahit, hatıralarında *Âşık Garip ve Kerem hikâyeleri, Hz. Ali Cenknameleri, Battalgazi, Kara Davut, Nesimi Divanı* gibi eserlerin kendisini etkilediğini belirtir.[3] Daha on altı yaşında bir idadi öğrencisi iken Ahmet Mithat Efendi'ye öykünerek *Nadide* (1891) adlı bir cinayet romanı kaleme alan ve yayımlayan yazar, ilerleyen yıllarda *Tarik*, *Sabah* ve *Saadet* gazetelerinin yanı sıra *Maarif*, *Resimli Gazete* ve *Mektep* mecmualarında yazılarını neşreder.

---

[3] Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, Akşam Kitaphanesi, İst., 1935, s. 5-25.

Hüseyin Cahit'in edebiyat âleminde esas itibarıyla ün kazanması *Servet-i Fünun* dergisinin yazar kadrosuna dahil olmasıyla gerçekleşir. *Servet-i Fünun*'da art arda edebî eserlerini neşreden yazar, Edebiyat-ı Cedide topluluğunun da önemli temsilcilerinden biri olur. Hüseyin Cahit, topluluğun diğer sanatçıları gibi, bu devrede yayımladığı *Hayat-ı Muhayyel* (1899) ve *Hayal İçinde* (1901) gibi eserlerinde "karamsarlık, hayal-hakikat çatışması, toplumdan uzaklaşıp tabiata sığınma" gibi temalar üzerine yoğunlaşır. Yazarın Fransızcadan tercüme ederek *Servet-i Fünun*'da yayımladığı "Edebiyat ve Hukuk" adlı makalesi, derginin kapatılmasına ve Edebiyat-ı Cedide topluluğunun dağılmasına yol açmıştır.

Hikâye, roman, mensur şiir, eleştiri, tercüme, biyografi, fıkra, sohbet, makale, mektup gibi edebiyatın hemen her türünde eserler kaleme alan Hüseyin Cahit Yalçın'ın üzerinde durulması gereken yönlerinden biri de hatıra yazarlığıdır. O, -tıpkı Edebiyat-ı Cedide topluluğundan arkadaşı Halid Ziya gibi- hatıralarla yaşayan ve hemen her fırsatta anılarını yazıya döken bir kalemdir.

Edebî Hatıralar (1935) kitabıyla edebiyatımızda önemli bir boşluğu dolduran yazarın siyasi hatıraları Rauf Mutluay tarafından sadeleştirilerek *Siyasal Anılar* (1976) adıyla neşredilmiştir. Yazarın 1936'da *Yedigün* mecmuasında neşrettiği ve yakın zamanda kitaplaşan *Tanıdıklarım* (2001) adlı yazı serisi, edebiyat tarihimizde portre türünün önemli örneklerinden biri olarak anılmalıdır.

Hüseyin Cahit Yalçın, yukarıda sıralanan hatıra nevinden eserlerine ilave olarak haftalık *Yedigün* mecmuasında "Mercan'dan Bâbıâli'ye" başlığı altında maarif ve memuriyet hayatı ile ilgili hatıralarını yayımlamıştır ki elinizde tuttuğunuz çalışmada bu önemli tefrika kitaplaşmaktadır. *Yedigün*'de "Mercan'dan Bâbıâli'ye" yazı dizisi şu cümlelerle okura takdim edilir:

> *Yedigün,* bu sayısından itibaren yakın tarihimizin en karışık ve en heyecanlı bir safhasını büyük edip ve gazeteci üstat Hüseyin Cahit Yalçın'ın kalemiyle anlatmaya başlıyor. Bu hatıra serisinde yıkılmakta olan bir devrin bütün karanlık cephelerini, kahredici bir istibdat idaresinden kurtuluşu ve bunun akabinde meydana çıkan müthiş bir politika ve kalem mücadelesini, bu mücadelenin en salahiyetli kavgacısının hayatıyla beraber okuyacaksınız. Osmanlı İmparatorluğu devrinin sonlarında vuku bulan bütün hadiseler Hüseyin Cahit Yalçın'ın olgun ve özlü görüşüyle tekrar canlanmış gibi size heyecan ve ibret verecektir.[4]

1938 yılının 19 Nisan-26 Temmuz tarihleri arasında tefrika edilen "Mercan'dan Bâbıâli'ye", toplam on dört yazıdan oluşmaktadır. Mekteb-i Mülkiye'den 1896'da mezun olduktan sonra memuriyet hayatına adım atan Hüseyin Cahit, önce Maarif Mektubî Kalemi'nde (1896-1901), ardından da Vefa ve Mercan idadilerinde (1901-1908) toplam on iki yıl çalışmıştır ki bu yazı dizisinde yazarın memuriyette geçirdiği günlere dair hatıraları yer almaktadır.

Kitabın ilk üç yazısında dönemin kalem hayatı ve devlet dairelerinin işleyişi üzerine yoğunlaşılmış; diğer on bir yazıda ise maarif sistemi ile ilgili izlenimler ve yazarın öğretmenlik hatıraları işlenmiştir. *Mercan'dan Bâbıâli'ye*, Hüseyin Cahit'in biyografisine ışık tutan bir eser olmasının yanı sıra, ele aldığı dönemin ruhunu yansıtan, bilhassa 1896-1908 yılları arasında eğitim dünyamızla ilgili mühim ipuçları veren bir kitaptır. Yazarın hatıralarını neşrederken -biraz da "bıçkın" mizacının etkisiyle- memuriyet hayatımıza ve maarif sistemimize dair yer yer sert eleştiriler yönelttiği görülür. Bununla birlikte kitapta ele alınan hadiselerin üzerinden bir asırdan fazla bir süre geçmesine rağmen, Hüseyin Cahit'in işaret ettiği bazı problemlerin "kronik" bir

---

[4] *Yedigün*, C.11, S. 267, 19 Nisan 1938, s.9.

hâl aldığını ve bazı şeylerin günümüzde dahi değişmediğini görmek şaşırtıcıdır.

Kitabı yayına hazırlarken yazıların diline ve üslubuna mümkün olduğu ölçüde müdahale etmemeye gayret ettim. Bugün için anlamının bilinmesinde zorlanılacak kelime ve kelime grupları ile çeşitli açıklayıcı bilgileri dipnotlarda verdim. Göze de hitap etmesi açısından kitaba dönemin ruhunu yansıtan fotoğraflar ekledim. Kitabın sonuna bir özel adlar dizini hazırlayarak daha sonra yapılacak çalışmalar için araştırmacılara kolaylık sağlamaya çalıştım.

Bu vesileyle arşivinde yer alan Mercan İdadisi fotoğraflarını paylaşan Önder Kaya'ya, *Guguk* mecmuasındaki "külhanbeyi" karikatürlerini ulaştıran Said Coşar'a şükran borçluyum. Kitabın özenli bir baskıyla neşredilmesi hususunda gösterdiği gayretten dolayı başta Oğuzhan Murat Öztürk olmak üzere Ötüken Neşriyat çalışanlarına teşekkür ederim.

Necati Tonga
Kırıkkale, 2023.

MERCAN'DAN BÂBIÂLİ'YE

1
Mercan'dan Bâbıâli'ye

Hüseyin Cahit Yalçın'ın çocukluk fotoğrafı.

Ben daha mektepte iken "Bâbıâli" yolunu tutmuştum. Fakat bu eski saltanat idaresini temsil eden "Bâbıâli"[1] değildi. Onun eteğinde başlayan ve zulmü altında sürünür gibi kıvrılan "Bâbıâli Yokuşu"[2] idi, matbuat hayatı idi. Bir taraftan tahsil hayatına devam ederken diğer taraftan heveskâr[3] sı-

[1] Bâbıâli, Osmanlı devletinin idare merkezi için kullanılan bir terimdir. Tanzimat'tan önce sadece sadrazamların makamı ve ikametgâhı iken daha sonra bazı önemli bakanlıkları ve daireleri de içine almış, zamanla İstanbul'da bu dairelerin bulunduğu Sirkeci ile Cağaloğlu arasındaki semtin adı olmuştur.

[2] Bâbıâli Caddesi yahut Bâbıâli Yokuşu, İstanbul'da Sirkeci'den başlayarak Cağaloğlu Yokuşu'nun sonuna dek uzanan caddedir. Uzun yıllar kitabevlerine, dergi ve gazete idarehanelerine ev sahipliği yaptığı için uzun yıllar matbuat hayatımızın merkezi olarak kabul edilmiştir.

[3] Hevesli, istekli.

2
Kalem Hayatı

Abdülhamit döneminde
Dahiliye kaleminde çalışan bir memur.
(İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi).

Eskiden, mektubî kalemlerindeki[1] kâtipler iki takıma ayrılırlardı: Mübeyyizler[2] ve müsevvidler.[3] Bunların üzerinde de mümeyyizler[4] ve müdür bulunurdu.

Mübeyyizler en aşağı tabakayı teşkil ederlerdi. Bunların yalnız iyi yazıları olmak kâfi idi. Kendilerinden başka bir kabiliyet beklenmezdi. Hatta gariptir, gayet kabiliyetli olsalar

---

1 Bakanlık ve vilayetlerdeki yazı işlerini yürütmekle görevli kalem.

2 Eskiden devlet dairelerinde müsveddeleri temize çeken kimse.

3 Eskiden devlet dairelerinde, daha sonra başkası tarafından temize çekilmek üzere bir yazı veya maddeyi kaleme alan, yazıların müsveddelerini hazırlayan kâtip.

4 Eskiden devlet dairelerinde kâtiplerin yazılarını ve evrakları inceleyip düzelten memur.

3
Kalemde Münhal

19. yüzyılın sonlarında Bâbıâli Kapısı.
(İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi).

Her sosyetenin kendine göre dedikoduları, çekememezlikleri, entrikaları, heyecan ve ihtirasları olur. Kapısından baksanız, kendi hâllerinde, uyuşuk uyuşuk yazı yazar gibi gördüğünüz bir kalem odasında bile alttan alta ne fırtınalar ne hırslar, hasetler vardır bilseniz…

Kalem sosyetesinin en birinci hedefi "zamm-ı maaş" ve "terfi"dir. "Terfi" denilince, öyle "büyük hırs-ı cahlar"[1] manası anlamamalı. Bütün bu kelimeler her muhitin hâline, nispetine göre ayrı ayrı bir ifade iktisap ederler.[2] İstibdat devrinde, Maarif Mektubî Kalemi odasında "terfi" kelimesinin delalet ettiği[3] mana on beş yirmi kuruşluk bir "zamm-ı maaş"a nail olmaktan[4] ibaretti!

Yanlış okumuyorsunuz: On beş yirmi kuruşluk bir

[1] Makam, mevki hırsı.
[2] Kazanmak.
[3] Göstermek, delil olmak.
[4] Erişmekten.

4
Unkapanı Rüştiyesi'nde İlm-i Eşya Hocalığı

19. yüzyılın sonlarında Unkapanı Köprüsü'nden Beyoğlu'nun görünüşü. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi).

Kalem hayatının en zor tarafı kalemde vakit geçirme meselesi idi. Vakıa,[1] kalemlerde devama pek aldırış edilmezdi. Bazı Bâbıâli beyleri haftada bir kere ancak bir iki saat kadar kendilerini göstermek lütfunda bulunuyorlardı. Aylarca işlerinin semtine uğramayanlar, yalnız maaş günlerinde görünenler de eksik değildi. Fakat işine devam etmek isteyenler için kalemde boşu boşuna oturup patlamak âdeta bir işkence idi. Mektepten yetişmiş, çalışmaya alışmış gençler için kalemlerde hisselerine isabet eden işler nihayet yarım saat, en çok bir saat içinde bitip tükenirdi.

Ben, boş kalan zamanlarımı kitap okumak ile geçiriyordum. Okuduğum kitaplar Fransızca olduğu için, ilk zamanlarda kalem arkadaşları bunu bir nevi "züppelik" diye telakki ederek hayli eğlenmişler. Hatta "acaba kitabı baş aşağı mu tutuyor?" diye araştıranlar bile olmuş. Fakat sonra bu

[1] Gerçi.

ÖZEL AD DİZİNİ

Semboller

31 Mart 5

A

Abdurrahman Şeref Bey 55
Ahmet Bey 61
Ali Kemal 57
Amedî Divan-ı Hümayun 22
Anadolu 58
Ankara 58
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi 20
Arap 89
Avrupa 54, 56, 57, 64, 66
Aynizade Hasan Tahsin Bey 23
Azmi Bey 51

B

Bâbıâli 19, 21, 25, 39
Bâbıâli Teshilat Sandığı 25
Bâbıâli Yokuşu/Caddesi 19, 20
Beyazıt 73
Beyazıt Yangın Kulesi 73

C

Cağaloğlu 19
Cağaloğlu Yokuşu 19
Celâl Bey 51, 59
Charles Gide 23

Ç

Çölde Bir Sergüzeşt (Ali Kemal) 58

D

Darülmuallimin 53
Divan (Koca Ragıp Paşa) 55
Düyun-ı Umumiye 23

E

Elhan (Menemenlizade Mehmet Tahir) 22
Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti 52
Ermeni 58

F

Faruk Nafiz Çamlıbel 61
Fetret (Ali Kemal) 58
Filip Efendi 40
Fransızca 39, 58, 101
Fransız İnkılabı 75

G

Guguk 87

H

Halk 43
Hâmit Bey 52
Hasan Âli Yücel 61
Hayriye Muhammedi 61
Hukuk Mektebi 53
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 57
Hüseyin Cahit Yalçın 61

I

II. Abdülhamit 52, 53, 54, 57, 58, 64
II. Meşrutiyet 55, 99

İ

İki Hemşire (Ali Kemal) 58
İlm-i İktisat (Aynizade Hasan Tahsin Bey) 23
İlm-i Malî (Aynizade Hasan Tahsin Bey) 23
İlm-i Mali ve Maliye Kanunları (Aynizade Hasan Tahsin Bey) 23
İsmail Bey 55
İstanbul 19, 20, 21, 24, 29, 40, 53, 55, 57, 59, 73, 87
İstikraz ve Düyun-ı Umumiye (Aynizade Hasan Tahsin Bey) 23
İttihatçılık 57
İttihat ve Terakki Cemiyeti 43
İttihat ve Terakki'de On Sene (Muhittin Birgen) 43
İzmit 58

K

Kabataş Lisesi 23
Kafa Mehmet 89
Kitapçı Arakel 58
Koca Ragıp Paşa 55
Kurtuluş Savaşı 40, 58

M

Maarif Mektubî Kalemi 22, 28, 31, 33, 37, 47, 54
Mabeyn-i Hümayun-u Mülukâne 20
Malta 5
Meclis-i Maarif 52, 53
Mehmet Âkif Ersoy 61
Mekâtib-i İdadiye İdaresi 51
Mekâtib-i İptidaiye İdaresi 52
Mekâtib-i Rüştiye İdaresi 51
Mekteb-i Mülkiye 20, 21, 22, 23, 30, 31, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 61, 65
Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) 53, 55
Mekteb-i Tıbbiye 53
Memduh Bey 61
Menemenlizade Mehmet Tahir Bey 22, 23, 31, 48
Mercan İdadisi 59, 60, 61, 73, 99
Meslek 43
Meşrutiyet 5, 66, 67, 87, 100
Mihran Efendi 40
Millî Mücadele 40, 58
Muhittin Birgen 43
Mühendishane 53
Mütareke Dönemi 40

N

Nahid Sırrı Örik 23
Nail Bey 51

O

On Dokuzuncu Asır Bidayetinden Zamanımıza Kadar Türk Bütçesi ve Maliye Sistemi (Aynizade Hasan Tahsin Bey) 23
Osmanlı 14, 19, 20, 23, 24, 29, 30, 48, 53, 54, 55, 65

Ö

Örikağasızade Hasan Sırrı Bey 23, 51

P

Papadopulos 40
Peyam 40, 58
Peyam-ı Sabah 40, 58
Peyami Safa 61

R

Rüştü Paşa Konağı 61

S

Sabah 40
Sadaret Mektubî Kalemi 22
Sait Paşa 57, 58
Sarı Mahmut 89
Selanikli Mehmet Tevfik Efendi 41
Servet-i Fünun 57
Sirkeci 19
Sultan Abdülhamit Devri Hatıraları ve Saray İdaresi (Hasan Sırrı Bey) 23

Ş

Şehzade Camii 90
Şemseddin Sami 40

T

Tanzimat 19, 29
Tarih-i Devlet-i Osmaniye (Abdurrahman Şeref) 55
Tarih Musahabeleri (Abdurrahman Şeref) 55
Tarik 40
TBMM 55
Terane-i Zafer (Menemenlizade Mehmet Tahir) 22
Tevfik Fikret 11

U

Ulus 6
Unkapanı Rüştiyesi 39, 41, 42, 43

V

Vefa 61
Vefa İdadisi 58, 59, 60, 61, 90
Vefa Lisesi'nin Eğitim Tarihimizdeki Yeri ve Önemi (Hayriye Muhammedi) 61

Y

Yahya Kemal Beyatlı 61
Yedigün 14, 25, 32, 37, 43, 49, 56, 62, 68, 73, 79, 85, 91, 97, 102
Yüksek Ticaret Lisesi 23

Z

Zühtü Paşa 54, 58, 59